

РЕГИОНАЛНО И ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ НА СРЕДНИТЕ ПО ГОЛЕМИНА ОБЩИНИ В СЕВЕРЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН

Соня Докова*, Камен Петров**,
Николай Цонков***, Георги Николов****,
Георги Цолов*****, Елка Василева*****,
Никола Танаков*****, Цветелина Берберова-Вълчева*****

Увод

Всяко населено място, в т. ч. всеки град, е обединение от население, икономика и пространство. Населението и икономиката са двата стимула за задвижване на икономическия двигател (града), а транспортната инфраструктура, локализирана в пространството, очертава осите за развитие на този двигател.

Процесите на пространственото и регионално развитие на градовете се отличават с комплексност, а изследването на градовете с население между 30 000 и 100 000 души е недостатъчно развито в българската наука. Подобен тип изследване допринася за по-ефективно усвояване на средствата от ЕС, които са насочени към градското развитие. Изследването на средните по размер градове ще се осъществи по избрани социално-икономически показатели, състояние на инфраструктурата, състояние на градската икономика и териториалното и регионално развитие, в съответствие с актуалните стратегически

---

* Соня Докова, професор, доктор, катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email:

** Камен Петров, доцент, доктор, катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email: kpetrov@unwe.bg

*** Николай Цонков, доцент, доктор, катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email: n.tzonkov@unwe.bg

**** Георги Николов, доцент, доктор, катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email: gnikolov@unwe.bg

***** Георги Цолов, главен асистент, доктор, катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email: georgi.tsolov@unwe.bg

***** Елка Василева, главен асистент, доктор катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email: elvasileva@unwe.bg

***** Никола Танаков, асистент, доктор, катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email: ntanakov@unwe.bg

***** Цветелина Берберова-Вълчева, асистент, доктор, катедра "Регионално развитие", Университет за национално и световно стопанство, email: tzberberova@unwe.bg

документи за регионално и местно развитие. Изучаването на тенденциите в неговото развитие ще даде възможност за набелязване на мерки и политики на подобряване на състава и качеството на живот на населението.

Методи в изследването (качествени и количествени) ще се използват успоредно и по този начин струпванията на количествени методи ще съдейства за качествени диференциации, така и внедряването на количествени методи в изследването е недопустимо без употребата първо на качествени. Изследователската работа, в допълнение, ще се ползва от метода на проучване и контент (съдържателен) анализ на информационните извори; ретроспективен анализ; информационен подход; контекстуално моделиране; методите – наблюдение, синтезиране, събеседване, консултация, обобщаване, аналогия, графично изобразяване и таблично представяне на обработената и обобщена информация.

Основната цел на разработката е изследването на основните тенденции и потенциал за регионално и пространствено развитие на средните по големина градове (с население от 30 000 до 100 000 души) в Северен централен район.

Обект на изследването са градските центрове с население от 30 000 до 100 000 души в посочените три български района.

Предмет на изследването е процесът на регионално и пространствено развитие на средните по големина градове в България.

Изследването предполага събиране, обработка и систематизиране на значителна по обем статистическа и емпирична информация. Като основни информационни източници за изследването ще бъдат използвани периодични издания и публикации на НСИ, ЕВРОСТАТ, публикации и проучвания на отделни министерства, мониторингови доклади на други национални органи и институции и др. Събраната цифрова и нецифрова информация ще се обработва с методите на количествения и на качествения анализ на основата на тяхното взаимно допълване и обосноваване.

Логиката на изследването дава възможност да се получи систематична оценка за приноса на отделните инструменти на регионална политика и ефективността и резултатността на стратегиите и плановете за регионално и местно развитие. По този начин резултатите от изследването ще могат да служат като ориентир при вземането на управленски решения на различни нива – национално, регионално, местно.

Нормативна база

Интегрираният подход към устройството на територията [1] разглежда всички фактори, които са в състояние да повлияят на устройството на дадена зона, независимо от нейния характер (природни фактори като климатичните промени или природните рискове, човешки дейности като тези, които са свързани с частни инвестиции, или социално/културно, или политическо поведение на

публичните власти в различните области и др.). Особен интерес представлява кохерентността на секторните политики, които определено оказват ефект върху територията по начин, който осигурява възможно най-добрата териториална кохерентност и избягване на слабите страни като липса на синергични ефекти, незадоволително използване на ресурсите и пространствени изменения, които противоречат на желаната еволюция на територията.

Базовата нормативна рамка, която урежда обществените отношения в сферата на регионалното развитие и създава необходимите условия за формирането и провеждането на политиката за регионално развитие на територията на страната е Закон за регионалното развитие [2] и Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие [3], приети през 2008 г.

Фиг. 1. Нормативни и стратегически документи в България, свързани с регионално и пространствено развитие на градовете

Държавната политика за регионално развитие създава условия за балансирано и устойчиво интегрирано развитие на районите и общините и обхваща система от нормативно регламентирани документи, ресурси и действия на компетентните органи, насочени към:

- Намаляване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия в степента на икономическото, социалното и териториалното развитие;
- Осигуряване на условия за ускорен икономически растеж и високо ниво на заетост;
- Развитие на териториалното сътрудничество.

Законодателството за регионалното развитие регламентира важни области, свързани с прилагането на политиката за регионално развитие, като:

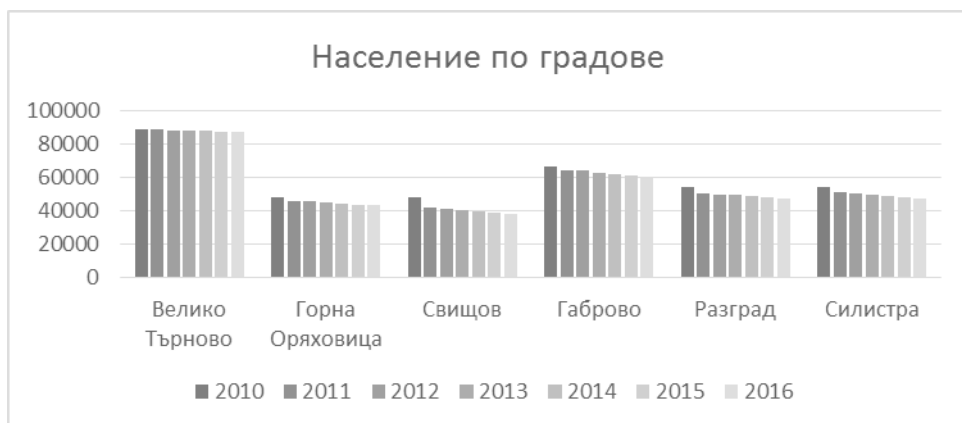
- Териториален обхват на районите в страната, съответстващи на нивата NUTS1, NUTS2, NUTS3 в Европейския съюз;
- Системите от документи за стратегическото планиране на регионалното и пространствено развитие;
- Органите, осъществяващи управлението на регионалното развитие и техните функции;
- Ресурсното осигуряване на регионалното развитие;
- Процесът на наблюдение и оценка на регионалното развитие.

Нормативната рамка за регионално развитие се основава на приемственост по отношение духа и философията на предходното законодателство, като актуализира и оптимизира неговите разпоредби, прави ги по-ясни, по-работещи и приложими в съвременните условия и особено в условията на членството в ЕС.

Анализ на регионалното и пространствено развитие на изследваните градове в Северен централен район

Северен централен район е част от района от ниво 1, (NUTS 1) "Северна и Югоизточна България". Градовете, които териториално принадлежат към СЦР и попадат като обект на настоящия анализ са: Велико Търново, Габрово, Горна Оряховица, Разград, Свищов и Силистра.

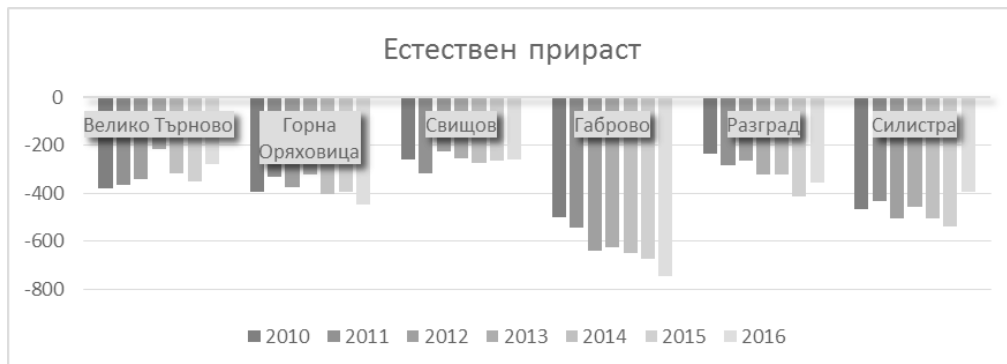
Необходимо изясняване на взаимовръзките между промяната в състава на населението и социално-икономическото развитие, като от една страна състоянието, качествено и количествено на населението, е фундамент за развитие на икономическите фактори, а от друга – изменението на демографските показатели се полага върху развитието на социално-икономическите условия.

Фиг. 2. Население по общини за периода 2010-2016 г.

Източник: НСИ

В социален аспект един от най-важните въпроси за развитието на града се предопределя от демографската криза, в която се намира страната като цяло и в частност Северен централен район. Към 31 декември 2015 г. броят на населението във Велико Търново е 87 259 души, като мъжете са 41780, а жените 45479. Показателят "средна гъстотата на населението" в общината е 99,7 д/км², а той е по-висок от средния за страната 66,4 д/км². За Горна Оряховица може да се заключи, че с времето общината се е превърнала в нетен донор на жива сила към заобикалящите я областни центрове, а симетричната загуба на население описва ситуацията в града като катастрофална от демографска гледна точка. Проблемите на Силистра се свързват с: намаляващо население, дължащо се на отрицателния механичен и естествен прираст; висока безработица, липса на инвестиции и висококвалифициран персонал и други. Тяхното зараждане е неотменно свързано с политическите, а оттам и икономическите промени, настъпили по време на прехода към пазарна икономика. Прогнозите са продължаващи процеси на изселване от Северен централен район, което допълнително създава предпоставки за влошаване на възрастовата, половата, образователната и др. видове структури на населението.

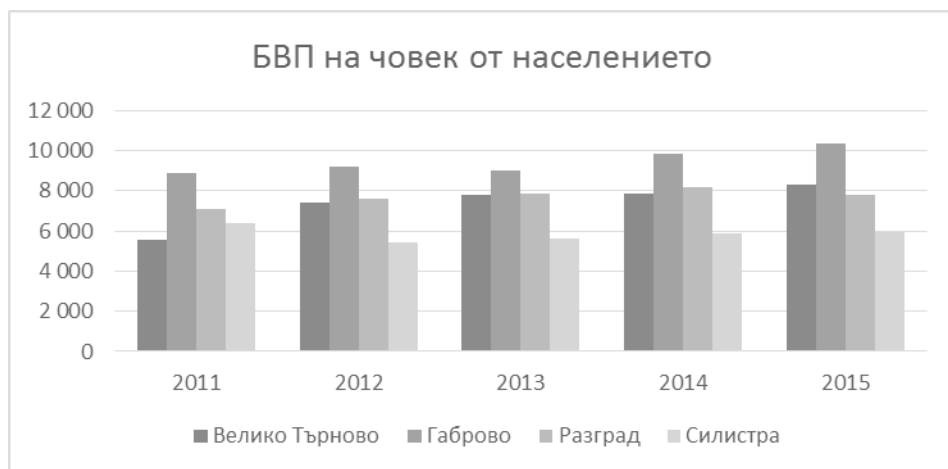

Фиг. 3. Естествен прираст на градовете за периода 2010-2016 г.

Източник: НСИ

Трайните негативни тенденции при динамиката на населението през последните години оказва сериозно влияние върху различни аспекти на социалното и икономическо развитие на всички градове и общини в СЦР. Продължаващите процеси на изселване от района създават допълнителни предпоставки за влошаване на възрастовата структура на населението. За Габрово се наблюдава трайна тенденция на увеличаване на отрицателен прираст. Като цяло за всички градове има отрицателен прираст, което допълнително усложнява ситуацията и създава редица пречки пред икономическото развитие на общините и градовете като урбанизационни центрове.

Община Велико Търново има сравнително ниско равнище на икономическо състояние, свързано преди всичко с намаляването на производството и затварянето на редица предприятия от химическата, машиностроителната и преработващата промишленост. Ниската предприемаческа култура, малката ефективност на фирмения мениджмънт, слабата експортна насоченост на бизнеса в региона, малкият обем на преките инвестиции, морално остарялото оборудване и незадоволителното състояние на техническата инфраструктура, несъответствието между професионална квалификация на трудещите се и реалните потребности на пазара на труда допълнително влошават стопанските характеристики на Велико Търново. Въпреки горепосочените тенденции, повод за оптимизъм ни дава темпът на нарастване на БВП в областта. Паричните показатели, разпределени върху човек от населението през 2005 г., са едва 4 530 лв./човек, а до 2014 г. се покачват значително с 3 271 лв. до 7 801 лв./човек.

Фиг. 4. БВП на човек от населението за периода 2011- 2015 г.

Източник: НСИ

С най-висок БВП на човек от населението е област Габрово, с тенденция на увеличаване. Интересно в случая е, че растежа на БВП не е свързан с броя на стопанските единици, опериращи на територията на общината. Силистра държи най-ниските нива, а Велико Търново и Разград имат приблизително еднакви. За Силистра показателят БВП на глава от населението остава по-нисък от средния за страната и най-нисък от останалите градове, включени в анализа, като не можем да не отбележим, че имаме възходяща последователност през почти целият период на наблюдение. Разбира се нивото на БВП за 2015 г. посочено като 5 826 лв./ч. е изкуствено повишено от един друг негативен показател – броя на населението в община Силистра.

Велико Търново

Динамиката на БВП, водеща до неговото увеличение на човек от населението във Велико Търново, несъмнено оказва положително влияние върху икономическите показатели в общината, което се доказва и от повишаването на нетните приходи от продажби за 2015 г. на глава от населението до 22 979 лв. спрямо 21 306 лева през 2008 година. Тенденцията на повишаване се наблюдава и при произведената продукция на глава от населението във В. Търново, която е 14 228 лева за 2015 г. при стойност 13 602 лева през 2008 г. Диаграмата за общия брой на регистрираните фирми във В. Търново по години показва, че през 2015 г. те са 5 041, което е намаление с 880 спрямо 2008 г., когато те са били 5 921. Негативната тенденция на рязък спад през 2008-2010 г. не след-

ва да се преписва само и единствено на ефекта от глобалната икономическа криза. Липсата на бизнес опит, неразвитостта на професионалния мениджмънт, недоверието в партньорските инициативи и свръх преповеряването в достъпността на европейските средства също оказват влияние. И не на последно място – както имаме трудови миграции, така може да се отчете и мигриране на бизнеса в и извън границите на страната. Макар, че за последните четири години след 2011 г. се наблюдава плавен растеж, средно с 62 единици на година, то тази положителна тенденция е недостатъчна да се достигнат първоначалните равнища.

Забелязва се постепенно увеличение на финансовите средства на общината, което довежда до пряко и косвено стимулиране на пазара. Държавната субсидия в бюджета на В. Търново расте, като през 2015 г. е в размер на 22, 503 млн. лева, при което се е увеличила спрямо 2005 г., когато е била 13, 110 млн. лева. Движението по години на държавната субсидия не провокира адекватно увеличение/намаление на бюджета. И в двете диаграми са видни низходящи и възходящи скокове. Данните намират пряк израз в нетното намаление на размера на бюджета на В. Търново, който през 2015 г. е на стойност 53,146 млн. лева при 57,730 млн. лева през 2009 г. Същевременно данъчните и неданъчни приходи в бюджета от 24,793 млн. лева през 2015 г. нарастват спрямо показателя за 2008 г. – 15,500 млн. лева. Капиталовите разходи в бюджета също постепенно нарастват за разглеждания период, като през 2015 г. те са 1,286 млн. лева спрямо 0,677 млн. лева през 2005 г. Съществен показател за общото икономическо състояние е увеличаване/намаление на размера на бюджета на Велико Търново, преизчислен в годините спрямо човек от населението.

В този порядък могат да се причислят предоставените субсидии, собствените средства и капиталовите разходи в бюджета на човек от населението от общината. Приходите в бюджета на общината, изразени чрез бюджетните средства на човек от населението, намаляват от 650 лв. през 2008 г. до 602 лв. през 2015 г. Субсидията от държавата в бюджета на община В. Търново на човек се повишава от 147,5 лева през 2005 г. до 257,8 лева през 2015 г. Собствените средства в бюджета на общината на човек се увеличават от 174 лв. през 2008 г. до 2284 лева през 2015 г. Капиталовите разходи на човек в общината започват в началото на периода от 7,62 лева на човек, като достигат 14,74 лева през 2015 година. За периода 2005-2015 година във Велико Търново са влезли 324149,6 хил. евро преки чуждестранни инвестиции. За същия период в общината са усвоени над 600 млн. лева чрез реализацията на различни проекти. Дълготрайните материални активи (ДМА) нарастват в периода 2005-2015 г., като в началото са били 746 633 000 лева, а през 2015 г. достигат 835 294 000 лева. Чуждестранните преки инвестиции се изменят

спрямо човек от населението, като през 2009 година те са минимални 540 евро на човек, а през 2015 г. са 591 евро на човек.

В Северен централен район, град Велико Търново е изправен пред сериозни икономически предизвикателства, тъй като традиционно страда от липса на чуждестранни преки инвестиции. Слабостите в бизнес средата също са фактор за липсата на достатъчно инвестиции. Заетостта леко се възстановява през последните години, но остава на сравнително ниски нива.

Габрово

Анализът на своеобразната "разбивка" на БВП спрямо човек от населението също ни посочва един възходящ през времето тренд. През 2005 г. Габрово регистрира стойност от 5 534 лв./ч., като за 10 годишния период успява да увеличи показателя почти двойно до 9 804 лв./ч. (2014 г.). Интересно в случая е, че растежът на БВП не е свързан с броя на стопанските единици, опериращи на територията на общината. След 2009 г. броя на фирмите спада от 3 708 до най-ниския праг – 3 337 през 2014 г. Едва в последната година от наблюдавания период има скок спрямо предходната със 128 новооткрити фирми в общината.

Въпреки, че броят на населението в Габрово и съответно броя на регистрираните фирми да намалява през разглеждания период, то свързаните с тях икономически показатели нарастват и тази тенденция се потвърждава от динамиката в показателите – субсидии в бюджета, собствени приходи в бюджета, нетни приходи от продажби и произведена продукция в общината и придобити ДМА. Това личи и от бюджетната диаграма, разгледана в десет годишен период. През периода се наблюдава незначително колебание в развитието на показателя за размера на държавните субсидии в бюджета на общината, чиито стойности през 2005 г. са 7 661 800 лв., а през 2015 г. достигат до 15 485 800 лв., което е приблизително почти двойно увеличение. Отнесен към броя на населението показателят нараства, като за 2005 г. той е 219 лв./ч., при стойност 255 лв./ч. за 2015 г. Този факт се обяснява с намаляването в броя на населението на Габрово и същевременно подобряване на общата икономическа конюнктура. Наблюдаваното увеличение на финансовите средства на общината има отношение и към обема на данъчните и неданъчни приходи в бюджета от 9,032 млн. лв. през 2006 г., се увеличават спрямо 2015 г. до 17,272 млн. лв. – запазва се тенденцията на почти двойно увеличение. Капиталовите разходи в бюджета на община Габрово бележат относително нарастване над двойното – от 781 700 лв. през 2005 г., до 1 643 800 лв. в края на разглеждания период. Но тук, за разлика от предишните показатели, няма съответната плавност на растежа и виждаме ясно отчете-

ни периоди на ниски стойности (2005-2006; 2010-2012 г.), както и периоди на високи стойности (2007-2009; 2013-2015 г.).

Същевременно нетните приходи от продажби поддържат постоянно/наваквасващо равнище, като през 2008 г. стойността е 1 164,177 млн. лв., през периода 2009-2012 г. бележат спад и задържане, а през 2015 г. вече са 1 172,135 млн. лв., което на практика е минимално увеличение в рамките на около 1%. При структурата на ДМА за периода 2008 – 2015 г. за пръв път се наблюдават сериозни колебания в показателите. Неравномерното разпределение по години говори за непоследователност в общинската политика. Най-високо ниво на активите се забелязва именно в началото на периода, през 2008 г., с бруто показател от 475 724 000 лв. или 6 931 лв./ч. За последната година съответно стойностите в бруто са 435 176 000, или 7 163 лв./ч., но това е следствие на намаляването на хората в общината, а не на нетното увеличение на инвестициите в ДМА.

Инвестиционната активност в Габрово също бележи интересни тенденции. Подобно на другите наблюдавани градове се отчита известна плавност при изтеглянето и намаляването на инвестициите, която продължава да се догонва и през 2014 г., когато общият обем е 69717,3 в хил. евро. Но интерес предизвиква фактът, че пиковите инвестиционни моменти са през 2010 и 2011 г., което кореспондира и със спада на нивата на произведената в Габрово продукция.

От сравнителните характеристики, изведени до момента, може да се каже, че за община Габрово промишлеността е водещ отрасъл. Благоприятни фактори за развитие са индустриалните традиции, изградената материално-техническа база, наличието на Техническият университет в град Габрово и на квалифицирана работна сила.

Горна Оряховица

Макар, че през 2015 г. да се регистрира скок на фирмите с 62 единици, то нивото им от общо 1 693 фирми, е значително по-малко от регистрираните 1 731 в началото на периода. Общинският бюджет след като достига дъното през 2011 г. с показател от 20 292 786 лв. последователно се покачва през следващите години и през 2015 г. е с размер на средствата от 23 714 093 лв., или разбит на човек от населението това прави 542 лв. Държавната субсидия като елемент от общинския бюджет за последните 7 години има незначителен възходящ тренд и показва пряката зависимост на общината от намесата на държавата. В края на периода нетно тя е почти 50% от бюджета на общината в размер на 12 009 100 лв., или 274 лв. на човек от населението. Собствените приходи в бюджета бележат най-изразеното покачване от всички статистически данни. При ниво от 11 131 000 лв. за 2015 г. можем да заключим, че постепенно се създават нови важни елементи в структурата

на икономическия комплекс, способни да дадат силен тласък на производството, като подобрят технологическата и бизнес среда: развитие на научни и технологични структури и връзката им с нови производства, бизнес или технологични паркове, инкубатори и др. В края на 2015 г. средствата, предвидени за капиталови разходи по бюджета на общината, бележат четири годишен подем и достигат 452 900 000 лв., или 10 368 лв. на човек от населението. Трябва да се отбележи, че този показател е по-висок от стойността на базисната 2005 г. – 8 338 лв., но положителната разлика се дължи на несъразмерно голямата загуба на население, спрямо догонващите размери на средствата за капиталови разходи.

Динамиката на произведената продукция в хил. лева се характеризира с неустойчивост и колебание в данните. Според наблюденията на екипа по проекта, ролята на най-големите предприятия отслабва и се засилва значението на по-малките фирми за местната икономика. През 2015 г. обемът от 463 411 000 лв. изпреварва нетно предходната година с почти 9 млн. лева, но целият десет годишен период е нараснал само с незначителните 6 млн. лева. Нетните приходи от продажби в хил. лева бележат своя връх през 2013 г. с обем 745 359 000 лева. Последната година от наблюдавания период изостава по този показател с 23 млн. лева. Продажбите на човек от населението в абсолютна стойност за 2015 г. са 16 530 лева, което е над два пъти стойността на показателя за началото на периода – 7 989 лв. за 2008г.

ДМА разходите в общината бележат плавен спад през периода 2008-2011 г., след което постъпателно увеличават своя обем до 161 673 000 лв., което е с 28 млн. лева в повече спрямо първоначалната година от периода.

Завършвайки анализа с показателя ПЧИ, може да се твърди, че в Горна Оряховица се наблюдава своеобразен срив в инвестициите, а не просто неравномерност, характерна за останалите градове. Това ще възпрепятства техническото и технологично обновление, иновациите и ориентирането към конкурентноспособни производства, които несъмнено могат да бъдат ключов фактор за развитието на местната икономика. През 2007 г. показателя е имал нетна стойност 1 717,5 хил. евро, или 34,86 евро на всеки жител на общината. В края на периода показателят има нетна стойност от 6 744,6 хил. евро, или 154,41 евро на човек от населението. Увеличението може да се дължи и на диверсифицирания характер и промишления потенциал на градската икономика.

Разград

Горепосочените тенденции са известен повод за оптимизъм, защото практиката показва, че бурният темп на нарастване на БВП води до положителни промени във всички икономически области. Така например можем да

проследим динамиката при броя на фирмите, действащи в Разград през 10 годишният период на наблюдение. През 2005 г. те са 2 059, а през 2015 г. те са 2 246 на брой. Данните очертават една от ключовите характеристики на Разград, а именно устойчиво по-високият брой на фирмите през последните осем години. Последната 2015 г. не е пикова за този показател, но като цяло изпреварва предходната година с 18 единици.

Доброто състояние на бизнес средата в Разград има връзка със състоянието на бюджета на общината, динамиката при който също отчита ръст над двойния. Данните за 2006 г. сочат, че обемът на бюджетните средства е в размер на 20 189 242 лв., или съотнесено към населението това са 374,44 лв./ч. За 2015 г. нетният обем от средства е 43 593 885 лева, а съотнесено към населението това са 904,75 лв. Обемът на държавната субсидия след 2008 г. бележи колеблив ръст и пик през 2015 г. в размер на 16 647 700 лева. А размера на собствените приходи в бюджета бележат пик през 2012 г. и постепенно спадат следващите три години. В края на периода през 2015 г. техният размер е 12 915 000 лева, което номинално е по-малко от отделните показатели на годините 2007, 2008 и 2013-та. Обемите на капиталовите разходи в бюджета на община Разград през наблюдавания период имат динамика нетипична за другите урбанизирани центрове в СЦР. Най-голям обем показателят има през 2006 и 2007 г., със съответни стойности от 13 739 000 лв. и 16 193 000 лв. За следващите осем години се наблюдава плавен спад и плавно покачване на паричните обеми, но те не надхвърлят пиковите за 2015 г. 7 004 000 лева, които са над два пъти по-малко от данните за 2007 г. Същевременно нетните приходи от продажби в община Разград за периода 2008-2015 г. бележат осезателно повишение и за последната година и те са в размер на 1 558 626 000 лева, с което тя се явява пикова по отношение на този показател.

Аналогично е състоянието на показателя за произведена продукция, който възлиза на стойност 1 026 992 000 лева за 2015 г., което е малко над пиковата стойност от 1 027 926 000 лева регистрирана през 2013 г. Наблюдава се тенденция за бърз спад в произведената продукция в периода 2008-2010 г. и постепенното му повишаване в следващите 5 години от наблюдавания период. Несъмнено, очертаната динамика на БВП, водеща до неговото увеличение на човек от населението в община Разград, оказва положително влияние и върху икономическите показатели в общината, което се доказва и от повишаването на нетните приходи от продажби и повишаването при произведената продукция. Що се касае до показателя за ДМА на общината, можем да заключим, че освен върховата 2011 г., която се откроява с 583 570 000 лева, като цяло през следващите четири години се наблюдава плавно нарастване, макар и с по-ниски нива на средствата. През 2015 г. общият обем на ДМА възлиза на 475 403 000 лева, а на глава от населението в община Разград се падат по 9 866 лв.

Свищов

В процеса на набиране на данни по адрес на бюджета на община Свищов бе констатирано, че такива липсват за общо 8 от наблюдаваните години. Данни има за последователните 2009 и 2010 г. със съответните стойности 17 074 000 и 18 450 000 лева. Данните показват за посочените две последователни години и собствените приходи в бюджета, съответстващи на 4 938 525 и 7 587 949 лева. Що се касае до показателя за произведената продукция, от данните се вижда, че пикът е през 2013 г., когато отчитаме максимален обем от 474 212 000 лева [4]. В края на периода през 2015 г. показателят има стойност от 450 821 000 лева, или виждаме намаление от над 23 млн. лв. Нетните приходи от продажби след 2009 г. постъпателно нарастват от 373 451 000 лв. и достигат през 2015 г. до 659 192 000 лв., които съотнесено към броя на населението се изразяват в 17 032 лева. Обемите на държавната субсидия в периода 2009-2015 г. бележат незначителен спад и последващо наваксване, като най-високата ѝ стойност от 9 122 100 лева се реализира през 2015 г. Спрямо човек от населението субсидията се изразява в 235,71 лв., докато в началото на периода аналогът е бил едва 101,17 лева, или над два пъти по-малко.

Картината, която капиталовите разходи очертават, е интересна с разпределението си на три годишни периоди. След относително ниските нива на показателя и застой през 2010-2012 г., може да се отбележи значителен ръст на годишните обеми за 2013-2015 г., като данните за последната година сочат 495 300 000 лева, спрямо 250 300 000 лева за 2005г.

Чуждестранните преки инвестиции в община Свищов бележат скок през последните три години и пик през 2014 г. Данните за 2015 г. сочат нетен обем от 25 347 200 евро, които разпределени на човек от населението представляват 654,94 евро. С данните към момента можем да направим изводи, че като цяло социално-икономическото равнище на община Свищов е съществено по-ниско от средното ниво за страната. Изменението на равнището в показателите обаче и засилването на негативните тенденции, може да е доказателство за липса на местна специфична политика за решаване на проблемите.

Силистра

Състоянието на човешкия фактор в общината влияе негативно върху равнището на икономиката и свързаните с нея показатели. Забелязва се неравномерност в годишните бюджетни разпределения, което говори за производствена стагнация, липса на мащабни външни инвестиции, недостатъчно развитие на производството в общината, ограничени възможности за само-

финансиране на местните стопански субекти и т.н. Въпреки свитото стоково-пазарно търсене, обусловено от ниските доходи на населението, през наблюдавания период нетните приходи от продажби на община Силистра постъпателно и плавно нарастват, което води до постепенно увеличение на финансовите средства на общината, което довежда до пряко и косвено стимулиране на пазара.

При произведената продукция в община Силистра се открояват няколко двойки години на застой. През 2015 г. общия размер на произведената продукция е 488 785 000 лева, което съотнесено към броя на населението прави 1 024 лв./ч. и този показател е крайно недостатъчен. Следва да се търсят форми за насърчаване на предприемаческата активност и привличане на инвестиции в тези области, които имат потенциал за развитие на територията на община Силистра. Като цяло размерът на държавната субсидия в бюджета на община Силистра расте, като през 2015 г. е в размер на 15 719 100 лева, при което се е увеличила над два пъти спрямо 2005 г., когато е била 6 605 600 лв. Движението по години на държавната субсидия не провокира адекватно увеличение/намаление на бюджета на община Силистра. Защото собствените данъчни и неданъчни приходи имат индикативна стойност за стопанската независимост на общината.

Липсата на инвестиционна политика на община Силистра видимо е предпочитана управленска стратегия. Ниските нива на капиталовите разходи се нарушават само през 2010 и 2011 г., когато тяхната стойност надхвърля почти три пъти иначе високия базис от 2005 г. – 788 700 лева. За сметка на капиталовите разходи ДМА бележат продължителен възходящ тренд. През 2015 г. те достигат 440 721 000 лева, което спрямо човек от населението показва 9 234 лв./ч. Значението и приоритетността на преките чуждестранни инвестиции за икономическото развитие град Силистра се потвърждава от характера на данните, изведени до момента. Проблемите изискват: подобряване на конкурентоспособността на бизнеса, привличане на инвестиции и подкрепа за съществуващи икономически сектори (селско стопанство и храни), инвестиции в човешки ресурси и иновации.

Анализа показва, че без ПЧИ е нереално да се планира изграждането на съвременна икономическа база на основата на конкурентоспособен индустриален сектор; стимулиране на предприемачеството; развитие и модернизиране на инфраструктурата; създаване на устойчиви работни места; технологично развитие; изграждане на бизнес паркове; създаване и развитие на центрове за иновации и нови производствени зони, използване на специфичните местни потенциали.

Анализ на стратегическата рамка за регионално и пространствено развитие на изследваните градове

В "Стратегическа рамка за развитие на община Велико Търново" са формулиран 4 стратегически цели, които са логическо и смислово продължение на визията на общината – четирите цели заедно съставят визията. По този начин избраните цели са взаимно свързани и взаимно подкрепящи се.

- Цел 1: Висока международна популярност на съхранено и изявено многообразие на природното и културното наследство.
- Цел 2: Икономически растеж, основан на допълващи се дейности и продукти, местно предприемачество, външни инвестиции и активна връзка между образование и бизнес.
- Цел 3: Подобрена жизнена среда в градовете и селата, обезпечени с качествени публични услуги и добро управление.
- Цел 4: Засилена роля на Велико Търново като регионален център и фокус на междуобщински инициативи и продукти.

Акцентът на "Интегрирания план за градско възстановяване и развитие" са допълващи се, свързани в пространството проекти, действия и инвестиционни намерения, които се прилагат в определени градски зони за въздействие в градовете. При определянето на зоните на въздействие се вземат предвид структурните части от територията на града, които са в неудовлетворително състояние или с потенциал за растеж, важна роля в случая играе и преобладаващото предназначение на територията, определена от общия градоустройствен план на град Велико Търново. Приоритетите, които са заложи:

- Интелигентна икономика и развитие на научно-изследователска и развойна дейност;
- Висококачествено образование и високи нива на заетост за всички групи;
- Привлекателна и съхранена автентична градска среда и културни ценности;
- Устойчиво развитие и опазване на местните ресурси;
- Достъпна среда и усъвършенствана мобилност;
- Благоприятна бизнес среда и добро управление;

Направленията, които определят геостратегическите позиции на община Габрово, според плана за развитие, включват: урбанистичното развитие, което е в зависимост от демографския потенциал, от устройството на изградената среда и ползването на земята, както и от културните особености и връзки на съответното население в по-широкия териториален обхват; достъпността, която е в зависимост от физическата обвързаност на населението и организацията на придвижванията, посредством съответната транспортна

инфраструктура и услуги; икономиката на знанието, която е в зависимост от условията за развитие и реализиране на интелектуалния потенциал. Община Габрово се определя като планински и междинен селски регион. Област Габрово попада и в категорията "индустриален регион с вътрешни структурни промени". Заложените стратегически цели и приоритети са

- Стратегическа цел 1. Стимулиране на икономическия растеж и повишаване конкурентоспособността на бизнеса в община Габрово.
- Приоритет 1. Стимулиране развитието на иновациите и създаване на условия за партньорства.
- Приоритет 2. Разширяване икономическия профил на община Габрово. Насърчаване на традиционните и развитие на нови икономически дейности.
- Приоритет 3. Подкрепа жизнеспособността и конкурентоспособността на малките и средните предприятия (МСП).
- Стратегическа цел 2. Постигане на социално развитие, сближаване и създаване на възможности за пълноценен и достоен начин на живот.
- Приоритет 4. Развитие на човешкия капитал и насърчаване ученето през целия живот.
- Приоритет 5. Повишаване качеството и доразвиване на социалната инфраструктура и разширяване достъпа до обществени услуги.
- Приоритет 6. Осъвременяване, подобряване и разнообразяване на културната среда.
- Стратегическа цел 3. Постигане на устойчиво и балансирано развитие и добро управление в община Габрово.
- Приоритет 7. Подобряване на инфраструктурната свързаност в община Габрово и доразвиване на системите за опазване на околната среда на принципа на ресурсната ефективност.
- Приоритет 8. Провеждане на активна политика от община Габрово за устойчива енергия и намаляване на въглеродния отпечатък.
- Приоритет 9. Обновяване и благоустрояване на жизнената среда.
- Приоритет 10. Опазване, възстановяване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие. Управление на риска от природни бедствия.
- Приоритет 11. Поддържане на високо ниво на административния капацитет, въвеждане на иновации и въвличане на гражданите в процеса на планиране и управление.

"Интегрираният план за градско възстановяване и развитие на гр. Габрово" (ИПГВР – Габрово) е документ, чрез който се осигуря възможности за решаване на важни проблеми в развитието на града. Едновременно с това ще се създадат условия за по-ефективно усвояване на потенциала и предим-

ствата на градската територия, на общината и на агломерационния ареал с център Габрово като цяло. Основни и специфични цели са:

- Гарантирана достъпност до среда, услуги и възможности за пълноценен и достоен живот;
- Ефективно използване на ресурсите, допринасящо за смекчаване и приспособяване към изменението на климата;
- Въвеждане на технологични, социални и управленски иновации на градско равнище за създаване на нови възможности;
- Насърчаване активността на гражданите и бизнеса за развитие на гражданското общество в Габрово;

Горна Оряховица залага следните приоритети в общинският план за развитие:

- Постигане на икономически растеж, основан на знание и заетост.
- Инфраструктурно развитие.
- Повишаване на качеството на живот.
- Околна среда.

Индикативният бюджет на необходимите финансови средства за реализация на общинския план за развитие възлиза на 254 803,11 хил. лв. Най-голяма част от ресурсите е насочена към инфраструктурно развитие и постигане на икономически растеж, основан на знание и заетост. Добро управление и достъп до обществени услуги.

ИПГВР се насочват следните стратегически цели:

- СЦ 1: Оптимизиране на градския потенциал за постигане на икономически растеж над националния;
- СЦ 2: "Зелено" развитие на градската инфраструктура и среда;
- СЦ 3: Подобряване на човешкия потенциал и осигуряване на равни възможности за всички;
- СЦ 4: Добро управление и засилено гражданско участие.

В ИПВГР Горна Оряховица до 2020 г. приоритетните области са:

- Привлекателна градска среда и социална инфраструктура;
- Устойчива градска мобилност;
- Пълноценно използване на потенциала за икономическо развитие;
- Енергийна ефективност и екологосъобразност;

В Разград в стратегическа рамка са заложени следните приоритети и специфични цели с общ индикативен бюджет за реализация на ОПР, предвиден в размер на 501 906 хил. лв.

Приоритет 1. Повишаване на конкурентоспособността на общинската икономика – Подкрепа за създаването и развитието на малки и средни предприятия; Развитие на ключови за региона производства, двигател на общинската икономика; Насърчаване на селскостопанското производство и

ефективното използване на горскостопанските ресурси; Развитие на туризма като част от общинската икономика

Приоритет 2. Устойчиво интегрирано териториално развитие – Подобряване плановата осигуреност и проектно обезпечаване на инвестиционни инициативи; Интегрирано развитие на гр. Разград; Доизграждане и развитие на техническата инфраструктура; Подобряване качеството на живот на населението чрез осигуряване на благоприятна околна среда и опазване на природата

Приоритет 3. Създаване на условия за развитие и пълноценно използване на човешкия ресурс – Подобряване достъпа до качествено образование и повишаване образователното ниво на населението; Подобряване на качеството и осигуряване на равен достъп до здравни услуги на населението; Подобряване качеството на социални услуги и развитие на услуги в общността за превенция на социалното изключване и изолацията; Съхраняване на културна идентичност и създаване на условия за богат културен живот, спорт и свободно време.

Приоритет 4. Укрепване на институционалната среда в услуга на гражданите и бизнеса – Развитие на междуинституционалното и междуобщинското сътрудничество; Развитие на административния капацитет и повишаване качеството на публичните услуги; Международно сътрудничество и разширяване участието на гражданското общество в подкрепа на местното развитие.

Индикативният бюджет за реализация на проектите на ИПГВР възлиза общо на стойност 166 718 хил. лв., съответно за "Зона със социален характер" е 58 890 хил.лв., за "Зона с потенциал за икономическо развитие" – 22 372 хил.лв. и за "Зона на публични функции с висока обществена значимост" – 85 456 хил.лв. В Стратегията на ИПГВР Разград към всяка от определените зони за въздействие се посочва каква конкретна част от визията за развитие на града ще бъде подпомогната, включително кои приоритети ще бъдат постигнати, отнесено към проектите на стратегическите планови документи от всички нива, включително секторните стратегии за периода 2007-2020 г.

Визията за развитие на община Свищов е тя да стане привлекателно място за живот и инвестиции, проспериращ модерен образователен, културен, промишлен, преработвателен и транспортен център, мост между Севера и Беломорието. Стратегическите цели и приоритетни области са:

Приоритет 1: Повишаване на конкурентоспособността на общинската икономика – Възстановяване и развитие на инфраструктура, допринасяща за засилване на местната конкурентоспособност; Развитие на модерен търговски, логистичен и интермодален транспортен център с трансграничен характер; Подобряване на условията за развитие на туризма чрез поддър-

жане на съществуваща и създаване на нова инфраструктура и интегрирани туристически продукти.

Приоритет 2: Развитие на инфраструктурата и селищната мрежа – Подобряване на плановата осигуреност и проектно обезпечаване на инвестиционните инициативи; Интегрирано развитие на град Свищов, социално и икономическо сближаване на малките населени места; Подобряване на състоянието на общинска пътна мрежа; Опазване и разумно използване на природните ресурси, геозащита и създаване на екологична жизнена среда.

Приоритет 3: Създаване на условия за пълноценно развитие и реализация на човешките ресурси – Подобряване на достъпа до качествено образование и учене през целия живот за икономическа и социална реализация; Разширяване на обхвата и осигуряване на равен достъп до качествени здравни услуги; Развитие и повишаване на качеството на социалните услуги; Съхраняване и развиване на културната идентичност и създаване на условия за оползотворяване на свободното време, културен живот и спорт.

Приоритет 4: Укрепване на институционалната среда в услуга на гражданите и бизнеса – Развитие на институционалната среда и междуобщинското сътрудничество; Развитие на административния капацитет и повишаване на качеството на публичните услуги; Участие на гражданите и бизнеса в процеса на местно самоуправление; Засилване на международното участие.

Индикативната финансова таблица на "Общинския план за развитие на община Свищов 2014-2020 г." обобщава необходимите ресурси за реализацията на плана и обема на планираните средства за тяхната реализация на обща стойност 188 035 132 лв. Най-значителен ресурс се предвижда за развитие на инфраструктурата и общинската селищна мрежа – 140 225 132 лв. и за повишаване на конкурентоспособността на местната икономика – 40 310 000 лв. За развитие на човешките ресурси се предвиждат 6 000 000 лв., а за укрепване на институционалната среда в услуга на гражданите и бизнеса – 1 500 000 лв.

Общата цел на ИПГВР се базира на визията за развитие на града "Свищов – зелен град, с конкурентоспособна икономика, модерна инфраструктура, добър стандарт на живот, отдих и туризъм – Дунавски образователен център." Стратегията на ИПГВР на гр. Свищов цели да обвърже прилагането на широк кръг интервенции и проекти, насочени към специфичните проблеми за решаване във всяка зона и включените градски територии в нея, така че да се постигне интегрирано планиране и изпълнение и синергичен ефект и допълняемост на предвидените мерки и интервенции, надграждане и обвързване с други, реализирани от община Свищов проекти.

Индикативният списък на програмата за реализация включва проектите и дейностите, предвидени в ИПГВР, с общи параметри като проектна готовност, размер на инвестициите, източниците за финансиране и операциите от

оперативните програми, към които съответните проекти имат отношение. Представените проекти са разделени в няколко групи. Обща стойност на бюджета на ИПГВР: 89 244 376 лв.

Визията за развитие на град Силистра посочена в общинският план за развитие е "устойчиво развиваща се европейска дунавска община със съхранена историческа и природна идентичност, модерна икономика и високообразован и квалифициран човешки ресурс" [5].

Обща цел на плана е постигане на балансирано устойчиво развитие и повишаване на качеството на живот, чрез ефикасно и ефективно управление на собствените ресурси и потенциала на река Дунав, а стратегическите цели са:

Стратегическа цел 1: Развитие на конкурентноспособна общинска икономика чрез осигуряване на благоприятна среда за предприемачество, насърчаване на иновациите и използване на местния потенциал

Стратегическа цел 2: По-висок жизнен стандарт на населението чрез създаване на нови работни места, създаване на условия за качествена заетост, предоставяне на качествени публични услуги, конкурентноспособно образование и обучение, стимулиране на ученето през целия живот, социално включване и осигуряване на достъп до качествено здравеопазване, насърчаване културния живот и спорта.

Стратегическа цел 3: Интегрирано развитие на територията и подобряване на териториалната устойчивост и достъпност

Индикативната финансова таблица на общинския план за развитие на община Силистра за периода 2014-2020 г. се конкретизира в мерки и проекти на обща стойност 219 450 хил. лв., които се детайлизират в "Програмата за реализация на общинския план за развитие".

Изводи

Средните по размер градски центрове с население между 30 000 и 100 000 души в Северен централен район демонстрират по-добро социално-икономическо развитие в последните години, в сравнение с градовете от Северозападен район. В сравнение с останалите райони на страната, данните показват, че съществуват значителни диспропорции, включително и силно изразени неблагоприятни вътрешнорегионални различия между отделните области. Основна роля имат градските центрове – относително по-стабилно развитие за Велико Търново и Габрово от една страна, Силистра и Разград – от друга страна с по-ниски стойности на основните социално-икономически показатели. В междинна позиция са градовете Горна Оряховица и Свищов.

Въз основа на характеристиката на пространствените и времеви изменения в социално-икономическо отношение на изследваните общински центрове в Северен централен район, можем да заключим, че потенциалът

им не се използва. Констатацията се потвърждава от описаните промени в икономическото и социално развитие. Бихме могли да определим общини, които са с високи отклонения от средните стойности на основни показатели за района и страната. Развитието на изследваните общини трябва да бъде разглеждано в контекста на общото състояние на държавата. Намаляването на населението в тези общини се характеризира със свои регионални особености.

Велико Търново запазва относително стабилна демографска структура в сравнение с всички останали общини в района. В началото на изследвания период виждаме скокообразно намаление на населението в изследваните общини, след което броят му се стабилизира и регистрираме плавно намаление. По отношение на демографската структура ясно се открояват различията спрямо йерархичното ниво на общинския център. В този смисъл Свищов и Горна Оряховица са по-силно засегнати от влошената икономическа ситуация в страната.

Наблюдава се пряка връзка между броя на населението в общината и нейните икономически и финансови показатели. Велико Търново разполага с най-висок размер общински бюджетни средства (53-57 млн.лв.), докато бюджетът на Свищов се характеризира с най-ниски стойности (17-20 млн. лв.). Държавната субсидия и собствените средства в бюджетите запазват относително стабилни нива през разглеждания период. Прави впечатление, че капиталовите разходи в бюджетите на Велико Търново и Габрово нарастват, което кореспондира с усвоените европейски средства в двете общини.

Преките чуждестранни инвестиции също са концентрирани основно във Велико Търново и Габрово, съответно над 320 млн.евро и над 530 млн.евро. За сравнение, в Разград и Силистра техният размер е в границите 70-100 млн.евро. В същото време Габрово е един градовете, най-силно засегнати от демографската криза.

Въпреки инвестициите от Европейския съюз, от преки чуждестранни инвестиции и дълготрайни материални активи, не се забелязва подобрение в социално-икономическо отношение. Същевременно техническата инфраструктура запазва силно влошените си качествени параметри и характеристики.

Обобщената статистическа и емпирична информация за състоянието на средните градски центрове в Северен централен район, позволява да се оцени съответствието на предвидените интервенции в плановете, касаещи регионалното и пространствено развитие на изследваните градове. Обективните тенденции и перспективи за тяхното развитие илюстрират реалистичността и изпълнимостта на планираните мерки, дейности и конкретни проекти. Анализът на стратегическата рамка за развитие на изследваните градове потвърждава съответствието между предвижданията за регионалното социално-икономическо развитие и неговата пространствена проекция.

Интегрираните планове за градско възстановяване и развитие за изследваните градове се концентрират върху територията на обособени зони за въздействие. Те включват планиране на инвестициите с времеви график и източник на финансиране.

Във всички проучени градове в Северен централен район са планирани дейности и проекти за рехабилитация и доизграждане на общинска инфраструктура – социална, културна, образователна и спортна. Планирани са мерки за подобряване на енергийната ефективност на многофамилни жилищни сгради и публични административни сгради, както и инициативи за активно участие в социалния живот и подобряване качеството на публичните услуги, чрез инвестиции в информационно-комуникационна инфраструктура.

Подкрепата за осигуряване на растеж се съсредоточава върху обновяване на неактивни промишлени зони в пет от изследваните градове, чрез инвестиции за рехабилитация или доизграждане на елементи и съоръжения на техническата инфраструктура в установените зони с потенциал за икономическо развитие. С механизмите на финансовия инженеринг се планират инвестиции в спортна инфраструктура, енергийна ефективност в жилищни сгради, културна инфраструктура, както и в зоните с потенциал за икономическо развитие и интегриран градски транспорт.

Единствено в град Силистра интегрираният план за градско възстановяване и развитие не обособява такава индустриална зона с потенциал за икономическо развитие, която би представлявала интерес за инвеститорите. В града са определени две териториално обособени зони за въздействие с преобладаващо социални функции.

Индикативният бюджет на програмите за реализация на общинските планове за развитие на шестте града-общински центрове е между 188 035 хил. лв. за Свищов и 535 229 хил. лв. за Велико Търново. Междинни са стойностите на индикативните бюджети на общинските планове за развитие на останалите четири изследвани градове-

общински центрове: Силистра – 219 450 хил. лв., Горна Оряховица – 254 803 хил. лв., Разград – 501 906 хил. лв. и Габрово – 510 133 хил. лв.

Като се имат предвид териториалните ограничения на планираните интервенции за ИПГВР в установените зони за въздействие, индикативните бюджети за предвидените проекти и дейности са с по-ниски стойности, спрямо планираните финансови ресурси по програмите за реализация на общинските планове за развитие. Най-нисък сред изследваните градове е бюджетът за град Свищов 89 244 хил. лв., а най-висок за град Велико Търново – 346 179 хил. лв. В техните граници са стойностите на индикативните бюджети за град Силистра – 107 792 хил. лв., град Разград – 166 718 хил. лв., град Горна Оряховица 188 881 хил. лв. и град Габрово – 298 004 хил. лв.

Таблица 1. Стойности на индикативни бюджети за реализация на общинските планове за развитие и интегрираните планове за градско възстановяване и развитие на изследваните градове в Северен централен район

Градове – общински центрове	Индикативен бюджет за реализация на ОПР (хил. лв.)	Индикативен бюджет за реализация на ИПГВР (хил. лв.)
ВЕЛИКО ТЪРНОВО	535 229	346 179
ГАБРОВО	510 133	298 004
ГОРНА ОРЯХОВИЦА	254 803	188 881
РАЗГРАД	501 906	166 718
СВИЦОВ	188 035	89 244
СИЛИСТРА	219 450	107 792

Източник: Общински планове за развитие и Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие за периода 2014-2020 г.

В изследваните градски центрове в Северен централен район в приоритетните области за развитие се наблюдават тенденции за включване на значителен брой мащабни проекти. Те са насочени основно за инвестиции в инфраструктура – техническа, образователна, социална и културна. Проектите трудно биха се реализирали в настоящия планов и програмен период, предвид ограничения времеви, финансов и експертен ресурс, както и липсата на практически опит от страна на местната власт да организира и координира подготовката, възлагането, организацията и контрола по изпълнението на проектите. В много малка част от плановете като цяло е извършено предварително приоритизиране на проектите, което в известна степен понижава качеството и ефективността на заложената стратегическа рамка за градско развитие.

Бележки:

[1] Основните нормативни актове, регулиращи обществените отношения в областта на пространственото планиране и устройството на територията са: Законът за регионалното развитие, Законът за устройство на територията, Законът за устройството на Черноморското крайбрежие, Законът за кадастъ-

ра и имотния регистър и Законът за достъп до пространствени данни, както и техните поднормативни актове – правилници за прилагане и наредби

[2] Обн. ДВ, бр.50 от 30 май 2008 г., в сила от 31 август 2008 г., посл. изм. ДВ, бр. 9/03.02.2015 г.

[3] Обн. ДВ, бр.80 от 12 септември 2008 г., в сила от 31 август 2008 г., посл. изм. ДВ, бр. 102/12.12.2014 г.

[4] По данни от Министерство на финансите.

[5] Общински план за развитие на община Силистра за периода 2014-2020 г., стр.253

Референции:

Аврамов, П. (2001), Развитие на масовите градски пътнически превози в България, УИ "Стопанство", С.

(Avramov, P. 2001, Razvitiе na masovite gradski patnicheski prevozi v Bulgaria, UI Stopanstvo, S.)

Андонова, К. (2012), Интегрирано регионално развитие. Теоретични и приложни аспекти, ВСУ "Черноризец Храбър", УИ, Варна.

(Andonova, K. 2012, Integrirano regionalno razvitiе. Teoretichni i prilozhni aspekti, VSU Chernorizetz Hrabur, UI, Varna.)

Арабаджийски, Н. (2011), Проблеми на стратегическото планиране в публичния на Република България, Център по публична администрация, НБУ, С.

(Arabajiiski, N. 2011, Problemi na strategicheskoto planirane v publichnia sektor na Republika Bulgaria, Tzentar po publichna administracia, NBU, S.)

Тонкова, Ст. (2012), Регионално планиране и прогнозиране, В Владимирова и кол., К., Прогнозиране и стратегическо планиране, ИК – УНСС, С.

(Tonkova, St. 2012, Regionalno planirane i prognozirane, V Vladimirova, K. i kol., Prognozirane i strategichesko planirane, IK – UNSS, S.)

Тонкова, Ст. (2002), Локализационен избор (Теоретични модели и подходи за реализация, Абагар, В. Търново.

(Tonkova, St. 2002, Lokalizatsionen izbor (Teoretichni modeli i podhodi za realizacia), Abagar, V. Tarnovo.)

Регионален план за развитие на Северен централен район 2014-2020

(Regionalen plan za razvitiе na Severen centralen raion 2014-2020).

Годишен доклад за наблюдение на изпълнението на Регионалния план за развитие на Северен централен район (2014-2020) за 2015 г.

(Godishen doklad za nablyudenie na izpalnenieto na Regionalnia plan za razvitiе na Severen centralen raion (2014-2020) za 2015 g.)

Общински план за развитие на община Видин за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitiе na obshtina Vidin za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Враца за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Vratza za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Ловеч за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Lovech za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Велико Търново за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Veliko Tarnovo za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Габрово за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Gabrovo za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Горна Оряховица за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Gorna Oryahovitza za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Разград за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Razgrad za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Свищов за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Svishtov za perioda 2014-2020 g.)

Общински план за развитие на община Силистра за периода 2014-2020 г.

(Obshtinski plan za razvitie na obshtina Silistra za perioda 2014-2020 g.)

РЕГИОНАЛНО И ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ НА СРЕДНИТЕ ПО ГОЛЕМИНА ОБЩИНИ В СЕВЕРЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН

Резюме

Затихващите функции и бавното развитие на средните по размер градски центрове с население между 30 000 и 100 000 души (които са и предмет на настоящото изследване) влошават допълнително социално-икономическите условия на регионите. Проследяване на основните тенденции и потенциал за регионално и пространствено развитие на средните по големина в Северен централен район е основната цел на разработката.

Методите на изследване включват метод за откриване на скрити, вътрешни зависимости между изследваните обекти; метод за разкриване на причинно-следствените връзки за изследваните явления; метод на сравняване на вече фиксирани факти за изследваните обекти; метод на анализ, синтез и обобщаване на резултатите, които се приемат за валидни за всички обекти на изследването.

Задачи на разработката: Да се анализира социално-икономическото състояние на средните градски центрове в Северен централен район; Да се извърши систематична оценка на приноса на отделните инструменти за регионална политика, на ефективността и резултатността на стратегиите и плановете за регионално и местно развитие, касаещи регионалното и пространствено развитие на изследваните градове в трите района; Да бъде изготвени обобщаващи изводи въз основа на направените анализи на тези общини.

В сравнение с останалите райони на страната съществуват значителни диспропорции. Тенденции и перспективи за тяхното развитие илюстрират реалистичността и изпълнимостта на планираните мерки, дейности и конкретни проекти, насочени основно в инфраструктура – техническа, образователна, социална и културна.

Ключови думи: градове, развитие, територия, плановете, законодателство.

JEL: R12, R10, R13, R58, R20, R42, R50, P25, P3

REGIONAL AND SPATIAL DEVELOPMENT OF MEDIUM-SIZED MUNICIPALITIES IN THE NORTH CENTRAL REGION

Sonia Dokova*, Kamen Petrov**,
Nikolai Tsonkov***, Georgi Nikolov****,
Georgi Tzolov*****, Elka Vasileva*****,
Nikola Tanakov*****, Cvetelina Berberova-Valcheva*****

Abstract

Reducing of number of city functions and slow urban development of medium and small cities among 30000 – 100000 people (which are research object) create terms of social economic disproportions. In this situation the main purpose of the research is analyzing the tendencies and regional development potential of medium size cities in North central region in Bulgaria.

For the need of methodology, the authors use quantitative and qualitative methods as method of hidden internal dependencies between surveying objects; methods for detection of cause – effect relations between objects and phenomenon; comparison method; analysis and synthesis.

Research task: To analyze social economic situation in medium size cities in North central Bulgarian region; The authors are going to realize systematic estimation of regional development instruments contribution, effectiveness and effects of strategy and

---

* Sonia Dokova, professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email:

** Kamen Petrov, associated professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email: kpetrov@unwe.bg

*** Nikolai Tsonkov, associated professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email: n.tzonkov@unwe.bg

**** Georgi Nikolov, associated professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email: gnikolov@unwe.bg

***** Georgi Tzolov, chief assistant professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email: georgi.tsolov@unwe.bg

***** Elka Vasileva, chief assistant professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email: elvasileva@unwe.bg

***** Nikola Tanakov, assistant professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email: ntanakov@unwe.bg

***** Cvetelina Berberova-Valcheva, assistant professor, PhD, Department of Regional Development, University of National and World Economy, email: tzberberova@unwe.bg

regional and local plans for development related to regional development of surveying cities in the region;

To formulate final conclusions on basis of municipalities analysis.

In comparison to other regions in Bulgaria there are great misbalances. The tendencies and perspectives for their development illustrates realism and fulfilment of planning steps, activities and concrete projects in accordance to rehabilitate infrastructure – technical, educational, social and cultural.

Key words: cities, development, territory, plans, legislation.

JEL: R12, R10, R13, R58, R20, R42, R50, P25, P36